

КРИМИНОГЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБЩЕСТВА: ПОНЯТИЕ, СОДЕРЖАНИЕ, ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Голіна В. В.

В статье определяются основные понятия и содержание криминогенного потенциала как источника преступности и её проявлений, а также иных негативных явлений.

Ключевые слова: криминогенность, криминогенный потенциал, общество, понятие.

CRIMINOGENIC POTENTIAL OF THE SOCIETY: CONCEPT, CONTENTS, FORMS OF REALIZATION

Golina V. V.

Main concepts and contents of criminogenic potential as a source of criminality and its manifestations together with other negative phenomena and defined in the article.

Key words: criminogenity, criminogenic potential, society, concept.

Надійшла до редакції 10.02.2012 р.

УДК 343.9.01 (477)

Б. М. Головкін,

д-р юрид. наук, доцент

Національний університет «Юридична академія

України імені Ярослава Мудрого»,

м. Харків

ВІДВЕРНЕННЯ ЗАГРОЗИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО НЕВЛАШТОВАНОЇ МОЛОДІ НА ШЛЯХ ЗБАГАЧЕННЯ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

На рівні суспільства провідна роль у відтворенні корисливої насильницької злочинності належить молоді, причому соціально невлаштованій її частині. Специфіка макросередовищних об'єктів запобіжного впливу полягає в наявності типових криминогенних явищ і процесів, що існують у молодіжному середовищі, досить вагомо впливають на буття і свідомість молоді й визначають ціннісні орієнтації, соціальне самопочуття й вибір життєвого шляху. Інакше кажучи, першочергово такому впливу підлягають детермінанти, що зумовлю-

ють формування криминогенно орієнтованої психології серед соціально невлаштованої молоді щодо збагачення засобами кримінального насильства, а також зв'язок між детермінантами й корисливою насильницькою злочинністю.

Соціально невлаштована, низькостатусна молодь, типовими представниками якої є корисливі насильницькі злочинці, звичайно, частіше допускає відхилення від соціальних норм поведінки (правових, моральних, етичних) в силу своєї дезадаптації, наростаючого соціального

відчуження, деформації правосвідомості і схильності до порушення вимог законності та правопорядку. Зрозуміло, що й ризики криміналізації свідомості й поведінки представників девіантного молодіжного середовища щодо збагачення засобами кримінального насильства порівняно з іншими соціальними групами молоді є вищими. Під ризиками в юридичній літературі розуміється існування або можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови (накопичується потенціал) заподіяння шкоди загальносуспільним інтересам. Ризик - це, так би мовити, потенційна загроза, що не досягла певного ступеня вираження [1, с. 33, 34]. Ризики криміналізації свідомості й поведінки деліквентної частини молоді зумовлені впливом поширених у молодіжному середовищі негативних явищ і процесів, серед яких нашу увагу привертають лише ті, що найтісніше пов'язані з відтворенням корисливої насильницької злочинності. Серед останніх охарактеризуємо найбільш криміногенні, критична маса яких здатна деформувати суспільну свідомість і психологію в бік позитивного ставлення до збагачення засобами кримінального насильства. Ідеться про негативний вплив алкоголізму, наркоманії, урбанізації і стихійної трудової міграції на формування

серед молоді психології збагачення вказаними засобами.

Нинішня політика держави стосовно протидії алкоголізації й наркотизації населення не охоплює всього кола проблем, щодо відтворення й поширення цих негативних явищ і процесів у суспільстві й молодіжному середовищі. Основна увага приділяється запобіганню незаконному наркообігу, що впливає з положень Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003-2010 роки [2]. У той же час протиакогельна діяльність на державному рівні позбавлена програмного забезпечення, здійснюється безсистемно й ніяк не сприяє позитивним зрушенням у попередженні цих явищ. У правових літературних джерелах зазначається, що поширеність наркоманії й алкогольної залежності в Україні вже набули характеру епідемії. Щороку в закладах охорони здоров'я перебуває близько 900 тис. людей з розладами психіки й поведінки через вживання алкоголю. З урахуванням поправочного коефіцієнта ВООЗ чисельність осіб з алкогольними проблемами становить близько 6,5 млн, з яких майже 100 тис. зареєстровано як вживаючі психотропні речовини без медичного призначення [3, с. 9,

25]. На обліку в наркологічних установах МОЗ України перебуває понад 154 тис. людей, у $\frac{2}{3}$ яких діагностовано наркоманію. За оцінками деяких експертів реальна чисельність осіб з немедичним споживанням наркотиків може сягати 1 млн [4, с. 435]. Назвемо основні напрями перешкоджання поширенню алкоголізації й наркотизації у молодіжному середовищі: (1) зменшення ризиків залучення молоді до вживання психоактивних речовин; (2) зниження рівня вживання останніх; (3) запобігання залежності молоді від їх вживання; (4) ресоціалізація від алкоголю й наркотиків молоді, яка залежить.

1. Зменшення ризиків залучення молоді до вживання психоактивних речовин (спиртних напоїв і наркотичних засобів) передбачає такі заходи, як-то: а) покращання самопочуття молоді, відвернення загрози подолання кризових етапів соціалізації, депресивних станів за допомогою психоактивних речовин; б) проведення антирекламної кампанії щодо дискредитації вживання спиртних напоїв і наркотиків як форми дозвілля й розваг; в) обмеження спонсорства програм культурно-видовищного і спортивно-оздоровчого спрямування з боку виробників спиртних напоїв; г) упровадження в загальноосвітню програму навчання профілактичних знань про шко-

ду здоров'ю від вживання спиртних напоїв і наркотиків; д) скорочення розмірів нелегального ринку алкогольної й наркотичної продукції, обмеження її пропозиції у сферах дозвілля й індустрії розваг; е) перешкоджання доступності психоактивних речовин; ж) сприяння соціальній адаптації молодих людей, які перебувають у складних життєвих обставинах і наражаються на небезпеку втягнення у процес вживання психоактивних речовин.

2. Зниження рівня вживання психоактивних речовин вбачається в наступному: а) формування антиалкогольної й антинаркотичної культури, неприйнятного ставлення молоді до алкоголізму й наркоманії; б) скорочення незаконного наркообігу й масштабів контрафактної алкогольної продукції; в) посилення контролю над заборонаю вживання спиртних напоїв у громадських місцях, припинення діяльності мережі збуту наркотиків і спиртних напоїв у навчальних і розважальних закладах, заборона на продаж спиртних напоїв у місцях масового відпочинку; г) розширення асортименту напоїв безалкогольних і з низьким вмістом спирту, розробка нових нешкідливих для здоров'я фармпрепаратів антидепресантної дії як альтернативи наркотикам та їх замінювачам.

3. Запобігання залежності молоді від вживання психоактивних

речовин здійснюється засобами соціально-профілактичної діяльності центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, а також діяльністю закладів охорони здоров'я наркологічного профілю. Нині в Україні працюють наркодиспансери (24 обласних і 1 республіканський), 4 міські наркологічні заклади, 6 релігійних реабілітаційних підрозділів для надання допомоги наркологічно хворим та їх родичам, 218 шкіл волонтерів, анонімні клуби для наркоманів та інші спеціалізовані установи [5, с. 21]. З метою недопущення розвитку залежності від вживання психоактивних речовин серед осіб, які становлять групу ризику адиктивної поведінки, пропонуємо запровадити такі загальнопревентивні заходи: а) втілення в життя державної програми загальнообов'язкових медичних обстежень учнівської і студентської молоді щодо виявлення споживачів психоактивних речовин, надання їм своєчасної наркологічної, психолого-педагогічної та іншої допомоги, проведення соціально-профілактичної роботи із цим контингентом; б) створення в системі навчальних закладів кабінетів психоемоційного розвантаження й надання консультативних послуг наркологічного профілю; в) розвиток мережі й забезпечення діяльності служб соціально-профілактичної роботи зі споживачами психоактивних речовин (нині їх діє понад 220) [6],

мобільних консультативних пунктів, які на засадах анонімності можуть надати поради й переконати звернутися за кваліфікованою медичною допомогою; г) опрацювання новітніх методик профілактики захворювань на алкоголізм і наркоманію (наприклад, замісної терапії), використання зарубіжного досвіду, приведення вітчизняної практики до міжнародних стандартів соціально-профілактичної діяльності серед споживачів психоактивних речовин та ін.

4. Ресоціалізація молоді, залежної від наркотиків, здійснюється мережею центрів «Твоя перемога», створених при центрах соціальних служб Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (нині їх працює 46), соціальними службами по роботі з ін'єкційними споживачами наркотиків (понад 200), консультативними пунктами «Довіра» для споживачів наркотиків (близько 60) [7, с. 288, 289]. Більшість із них функціонують у рамках міжнародних проектів за фінансової підтримки й у співпраці з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), фондом «Відродження», Міжнародною програмою «SMART», Британською Радою, Християнським дитячим фондом та ін. [7, с. 286]. Діяльність перелічених структур спрямована на подолання епідемії ВІЛ/СНІДу і профілактику наркоманії. Відзначається доволі широке охоплення молоді профілактич-

ними програмами, докладаються значні зусилля до соціальної адаптації осіб, залежних від психоактивних речовин, і повернення їх до повноцінного життя [7, с. 288, 289].

Резюмуючи, зазначимо, що певна робота в цьому напрямку ведеться, хоча вона більше стосується боротьби з наркоманією, ніж з алкоголізмом. Однак сподіватися, що з проблемою ресоціалізації алкоголе- та наркозалежної молоді можна справитися, розраховуючи на міжнародні гранди, мабуть, не варто. З урахуванням масштабів, проблеми алкоголізації й наркотизації молодіжного середовища зупинити рецидив наркотизму й алкоголізму з боку осіб, які пройшли курс добровільного лікування й реабілітації, в цілому по країні поодинокими заходами неможливо. Потрібні системний підхід, особлива увага держави до розв'язання цієї соціальної проблеми.

Запобігання урбанізації і стихійній внутрішній трудовій міграції передбачає широкий діапазон діяльності із соціально-економічного й регіонального розвитку держави. Серед основних підходів до вирішення цих питань у загальносоціальних масштабах пропонуємо: (1) вжиття заходів стосовно збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що знизить обсяги стихійної трудової міграції; (2) оп-

тимізацію містоутворюючого й містообслуговуючого комплексів великих міст для послаблення негативних урбаністичних впливів на приїжджих, на що звертав увагу В. І. Шакун [8, с. 216]; (3) легалізацію тіньового ринку праці в містах і забезпечення соціального захисту вільнонайманої робочої сили; (4) використання міжнародного досвіду попередження злочинності в міському середовищі, зокрема, рекомендацій VIII Конгресу ООН по запобіганню злочинності і поводженню з правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) та IX Конгресу ООН по запобіганню злочинності і поводженню з правопорушниками (Каїр, 29 квітня – 8 травня 1995 р.), якими пропонується: а) поєднання розвитку інфраструктури й соціального обслуговування з підвищенням рівня і якості життя мешканців найбільш міських районів і кварталів; б) зменшення розмірів бездоглядності й безпритульності серед дітей та молоді; в) налагодження партнерських відносин і співпраці в охороні громадського порядку між населенням і правоохоронцями; г) посилення ролі громади в забезпеченні колективної безпеки за місцем проживання; д) інтенсифікація патрулювання поліцією найбільш криміногенних територій міста; е) розвиток системи відеонагляду в громадських місцях та ін. [Див.: 9, с. 21-27; 10, с. 3-13].

Список літератури: 1. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб. / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус; за ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. – Ірпінь: Акад. ДПС України, 2000. – 304 с. 2. Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011-2015 роки: схвалена розпорядженням КМУ від 13.09.2010 р., № 1808-р // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 70. – Ст. 2533. 3. Залыгина Н. А. Аддиктивное поведение молодежи: профилактика и психотерапия зависимостей / Н. А. Залыгина, Я. Л. Обухов, В. А. Поликарпов. – Минск: Профили, 2004. – 196 с. 4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: [у 3-х кн. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів] / А. П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – 712 с. 5. Нагорна А. М. Наркоманія: адаптація молоді до праці та життя: моногр. / А. М. Нагорна, В. В. Безпалько. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 384 с. 6. Робота служб соціально-профілактичної роботи // Офіц. сайт М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id. – Заголовок з екрана. 7. Про становище молоді в Україні: (Щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001-2006 рр.) // Щоріч. доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України / Т. В. Безулік, А. І. Білий, Є. І. Бородин та ін. – К.: Гопак, 2006. – 360 с. 8. Шакур В. І. Урбанізація і злочинність: моногр. / В. І. Шакур. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 256 с. 9. Предупреждение преступности и уголовное правосудие в контексте развития: реальность и перспективы международного сотрудничества: рабочий документ, подготовленный Секретариатом ООН A/CONT.144/9. Russian, page 3. – п. 3 предвар. повестки дня [разд. III: Предупреждение преступности на уровне общины: программа развития общин и многостороннее международное сотрудничество] // Восьмой Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.) – С. 21-27. 10. Стратегии в области предупреждения преступности, в частности, в отношении преступности в городских районах и преступности среди несовершеннолетних, преступлений с применением насилия, включая сведения о потерпевших: оценки и новые перспективы: рабочий документ, подготовленный Секретариатом ООН A/CONT.169/7. Russian – п. 6 предвар. повестки дня // Девятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (Каир, 29 апреля – 8 мая 1995 г.) – С. 3-13.

ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ УГРОЗЫ СТАНОВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО НЕУСТРОЕННОЙ МОЛОДЕЖИ НА ПУТЬ ОБОГАЩЕНИЯ ПОСРЕДСТВАМ КРИМИНАЛЬНОГО НАСИЛИЯ

Головкин Б. Н.

Рассматриваются вопросы противодействия влиянию алкоголизма, наркомании, урбанизации и стихийной трудовой миграции на формирование среди молодежи психологии обогащения средствами криминального насилия.

Ключевые слова: алкоголизм, наркомания, молодежная среда, урбанизация, нелегальная трудовая миграция, корыстные насильственные преступления.

PREVENTION OF THREAT OF FORMATION OF SOCIALLY UNCOMFORTABLE YOUTH ON THE WAY OF ENRICHMENT TO MEANS OF CRIMINAL VIOLENCE

Golovkin B. N.

Questions of counteraction to influence of alcoholism, a narcotism, an urbanization and spontaneous labor migration on formation among youth of psychology of enrichment are considered by means of criminal violence.

Key words: alcoholism, a narcotism, the youth environment, an urbanization, illegal labor migration, mercenary violent crimes.

Надійшла до редакції 18.10.2011 р.